

Grundtvigs indflydelse på den tidlige danske nationalisme

Af Lorenz Rerup

For bedre at kunne forstå Grundtvigs indflydelse på den tidlige danske nationalisme kan det være nyttigt først at kaste et blik på de omgivelser, han optrådte i. Hans baggrund var det lille men alligevel multinationale danske imperium - den danske helstat - som det eksisterede omkring 1800, fra ca. 1780 til ca. 1864 med en dybtgående forandring i 1814. Dernæst vil vi se på den danske patriotisme og den danske nationalisme i deres forskellige udviklingstrin, og slutte vil jeg prøve på at opridse nogle linier i Grundtvigs her relevante åndelige og intellektuelle udvikling i denne tid.

Først Danmarks rige. I perioden fra 1780 til 1830 blev det danske monarki - helstaten - dybtgående forandret. Indtil 1814 bestod det af kongerigerne Danmark og Norge samt af hertugdømmerne Holsten og Slesvig, ved siden af de nordatlantiske øer og nogle mindre kolonier. Helstatens erhvervsliv var i overvejende grad præget af landbrug. Omkring 80% af befolkningen levede på landet. Siden afslutningen af den store nordiske krig i 1720 havde monarkiet stort set kun oplevet fred. Det betød lave statsudgifter og en moderat beskatning. Kornprisernes stigning udløste en langsom, ofte afbrudt økonomisk vækst både i landbruget og i byerne, men monarkiet blev ved med at være et lille landbrugsland, fattigt på kapital og fattigt på industri, også eksporten var meget begrænset. I de hyppige krige mellem de store magter i det 18. årh. forblev landet neutralt, og handel og skibsfart kunne derfor drage nytte af denne fredspolitik, der strakte sig over mange årtier. Især fra 1772 til 1807 oplevede den danske hovedstad en blomstrende handel med Indien og Kina. Det meste af denne handel blev rigtig nok blot udført under dansk flag for engelsk/indisk regning, og de danske handlende havde kun en kommissionsbetaling deraf, men fortjeneste var der alligevel. Efterhånden tilspidsedes den udenrigspolitiske situation i Europa. Da Danmark sluttede sig til det væbnede neutralitetsforbund, som omfattede alle lande omkring Østersøen, og som havde til formål

med magt at modsætte sig, at englænderne undersøgte de neutrale landes skibe for ladninger, der kunne komme den franske fjende til gode, bombarderede en britisk flåde - med kampskibene under ledelse af Lord Nelson - København og brød dermed det væbnede neutralitetsforbund op. Dette angreb fandt sted den 2. april 1801. Denne dramatiske kamphandling gjorde naturligvis et stort indtryk på hovedstadens indbyggere, som var de mest umiddelbare tilskuere til den. Samtidig viste den britiske flådes aktion, at det danske monarki på langt sigt ikke kunne undgå at blive inddraget i den universale kamp mellem Napoleonsriget på den ene og Storbritannien på den anden side. Dette skete omsider i 1807 få uger efter freden i Tilsit, da et betydeligt britisk ekspeditionskorps blev sat i land på Sjælland, belejrede København i adskillige uger, bombarderede byen og tog den aftaklede danske krigsflåde med sig til England. Den danske flåde havde været den sidste anelige flåde, som var tilbage på kontinentet. Derfor blev den opfattet som en mulig trussel mod Storbritannien, hvis den faldt i franskmændenes hænder. De følgende syv krigsår ødelagde monarkiets handel og rigdom. Helstaten var en kyst- og søstat, sammenbundet af skibsfarten. Den kunne mindst af alt tåle en krig mod sømagten England. Det meste af handelsflåden blev opbragt. Statens institutioner og navnlig dens finanser var i en sørgelig forfatning, da krigen endte. Freden af 1814 bragte Norges tab og tog dermed også et vigtigt marked fra det danske landbrug.

Krigsårene blev efterfulgt af en lang periode med økonomisk depression. Stagnation efterfulgte den reformpolitik, som regeringen havde ført, indtil krigen brød ud. Endnu under krigen forsøgte den at fortsætte den, med skolereformen som positivt og pengereformen som afskrækkende eksempel. I de for helstaten hårde efterkrigsår rekonstruerede engelsk kapital det ødelagte og udplyndrede Hamborg - lige uden for helstatens sydgrænse - som et stort kredit- og handelscenter, der skulle formidle Storbritanniens handel med Nord- og Centraleuropa. Snart dominerede den driftige by erhverslivet i hertugdømmerne, ja, dens indflydelse rakte ind i de sydlige dele af kongeriget.

Først i 1830'erne genvandt handel og landbrug deres styrke gennem korn- og kvæg-eksport til England, som for en stor dels ved-

kommende gik over Hamborg, og regeringen tog igen væsentlige skridt til at reformere landet. Den begyndte at opbygge et moderne vejsystem, at modernisere by- og sognerådene, at fornye hæren, at bygge de første jernbaner, og aktualiseret af den franske juli-revolution i 1830 indløste regeringen et uindfriet løfte til Det tyske Forbund vedrørende Holsten ved at tage de første skridt i retning af et demokratisk politisk system: der blev indført rådgivende stænderforsamlinger ikke kun for Holsten, men for hele riget: to for kongeriget og to for hertugdømmerne. Disse stænder var ikke identiske med de gamle feudale samfundsgrupper: adel, gejstlighed, borgere og bønder. Der var tale om moderne kategorier: større landbesiddere, mindre landbesiddere (både bønder og fæstere) samt ejere af realejendom af en vis skatteværdi i byerne. Ingen adel, ingen intellektuelle, dog udnævnte kongen nogle få repræsentanter for universiteterne i København og i Kiel. I København surmulede intelligensen: her tilkom valgretten 73 brændevinsbrændere, men kun een professor. Denne udelukkelse af velartikulerede, ubekvemme intellektuelle, der talmæssigt spillede en forsvindende rolle, skete selvfølgelig fuldt bevidst.

Dette særlige system afspejler den sene danske enevældes tendens til at ville udjævne de feudale standsforskelle og at lade gamle privilegier forsvinde. De store landboreformer i 1780'erne havde været et enormt skridt fremad i denne retning. De skabte en meget stor middelklasse af selvejere og lovbeskyttede fæstere, som sad på omkring 75% af landbrugsarealet. Eksistensen af en stor mellemgruppe på landet - en mellemgruppe, som efterhånden blev vel-etableret - var en afgørende faktor i det danske samfunds udvikling, fordi landbefolkningen havde så stor en overvægt i totalbefolkningen.

Dette rids gælder særligt for kongeriget Danmark, som udgjorde hjertet i det lille empire. I kongeriget talte den indfødte befolkning kun dansk. Kongeriget blev regeret på dansk og opdragelsen fandt sted på dansk. I hertugdømmerne, specielt i Holsten, var situationen mere broget. Her fandtes der et stærkt aristokrati, som var magtfuldt nok til at kunne opbløde landboreformerne og til at kunne modvirke de udjævnende tendenser, som regeringen praktiserede. Befolkningen i hertugdømmerne - når man ser bort fra landbefolk-

ningen i den nordlige halvdel af Slesvig - talte plattysk. Tysk var også dannelsessproget i de nordslesvigske byer, og i både Flensborg og i Tønder talte flertallet af den brede befolkning plattysk. I Vestslesvig langs med vadehavskysten talte befolkningen forskellige frisiske dialekter. I Nordslesvig talte landbefolkningen danske dialekter. Da der indførtes et almindeligt skolevæsen i monarkiet i 1806, blev kirkesproget udslaggivende for skolesproget, som var tysk i alle hertugdømmer, undtagen på landet i Nordslesvig. Desuagtet arbejdede både domstolene og forvaltningen i det nordlige Slesvig på tysk. Først i 1840 ændredes dette til dansk, som følge af et krav, rejst i den slesvigske stænderforsamling af repræsentanter for de nordslesvigske bønder.

Sprogsagen, som først var blevet rejst i 1836, var i sin oprindelse først og fremmest et socialt spørgsmål. De nordslesvigske bønder, hvoraf mange på dette tidspunkt var velstillede folk af voksende selvbevidsthed, brød sig ikke om at skulle bruge tolk i forhandlinger med domstolene eller forvaltningen. Sprogsagen blev meget hurtigt et stridsemne, som satte den politiske massenationalisme blandt bønderne i Nordslesvig og blandt intellektuelle liberale i kongeriget igang. Den politiske nationalisme blev rettet mod den slesvigholstenske bevægelses krav på hele hertugdømmet Slesvig, som sammen med Holsten skulle forme en tysk småstat Slesvig-Holsten inden for Det tyske Forbund. Holsten og det lille hertugdømme Lauenburg, som kom til monarkiet i 1815, hørte til Det tyske Forbund siden dette blev grundlagt i 1815. Slesvig, som var et dansk hertugdømme, hørte statsretsligt sammen med kongeriget, selv om det i århundreder var blevet forvaltet mere eller mindre tæt sammen med Holsten.

Den danske reaktion på de slesvig-holstenske krav udgør klart nok en fuldt udfoldet form af den danske nationalisme. Den havde adskillige forgængere. Først af alle en gammel og dyb loyalitet over for kongen både i bondestanden i Danmark og i den tysk- eller dansktalende bondestand i hertugdømmerne. Kongen blev opfattet som retfærdighedens vogter. Det var ham, der kunne beskytte bønder og jævne folk mod uret begået af adelen, godsejerne eller af embedsmændene; det var ham, der opretholdt lov og orden; ham, der gav lovene. Der indgik i denne opfattelse en taknemmelighed for landboreformerne og for regeringens anti-adelige politik, men en

væsentlig og meget ældre del var fremkaldt af kirken og dens lære om at være øvrigheden underdanig.

En anden forgænger var den danske helstatspatriotisme, en ideologi, som særlig var udbredt i de velstillede lag af bybefolkningen både i kongeriget og i hertugdømmerne. Disse mennesker var stolte af at tilhøre en blomstrende og progressiv stat, regeret af en fredselkende konge, beskyttet af en anselig flåde. De var også stolte af at høre til et velstillet samfund, som var forvaltet af hæderlige embedsmænd og hvor skatterne var moderate, fordi borgernes penge ikke bortødsledes på krige. Denne ideologi blev ofte prist i begejstrede digte og sange, også på tysk. Symboler på den var det gamle Dannebrog, kongen og navnlig en institution som den danske flåde. Denne helstatspatriotisme foretrak ikke det ene sprog frem for det andet, men understregede, at sprogene som søskende kunne vandre hånd i hånd. Alle undersåtter kunne lovsynge kongen eller staten i deres eget sprog. Denne ideologi blev åbenlyst næret af regeringen, f. eks. gennem skolebøger, men den korresponderede meget godt med følelserne i de øvre lag i rigets bybefolkning.

Samtidigt udviklede der sig en voksende bevidsthed om en dansk identitet. Kongeriget havde siden vikingetiden været politisk samlet. Det danske sprog fandtes på tryk siden slutningen af middelalderen, og ligeså længe havde Danmark haft et eget universitet i København. Kirken rådede over en rig skat af salmer; der eksisterede en dansk litteratur; landet havde en 'stor' historie. Alle disse vigtige mål for hvilken som helst national bevægelse var selvfølgeligheder for danskerne i kongeriget. De skulle ikke først kæmpe for at opnå dem, som det var tilfældet i mange undertrykte små nationer i Europa. De skulle kun blive bevidste om den, genoplive den. Denne bevidsthed blev kendeligt styrket i 1700-tallet. I 1740'erne oprettedes et Kongeligt Videnskabernes Akademi, og der blev grundlagt et Kongeligt Selskab for dansk Historie og Sprog for at systematisere udforskningen af landets sprog og historie. I 1750 blev der også indrettet et Kongeligt Kunstakademi. Da de gode konjunkturer fortsatte, og storkøbmændene samlede erfaringerne fra hele verden, udviklede de øvre lag i hovedstaden og i de større provinsbyer samt de højre embedsmænd en stærk følelse af dansk identitet. Det var en dansk identitet, som ikke på nogen måde sigtede på at opløse

det danske monarki eller drømte om en nationalistisk dominering af de tysktalende dele af monarkiet.

Denne følelse af en speciel identitet, som fremhævede værdien af fælles sprog, kultur og historie, kunne meget vel reagere imod en tysktalende aristokratisk dominans i regeringen og omkring hoffet. Dette skete adskillige gange i 1770'erne, i 1780'erne og i 90'erne. Den reagerede også mod en tysk kulturdominans i Københavns få litterære saloner. På den anden side indbefattede denne dyrkelse af en dansk identitet ikke det enorme flertal af den danske befolkning, som bestod af bønder og den øvrige landbefolkning. På dem blev der endnu kun tænkt som fremtidige medborgere. I 1797 rejste borgere i København en mindstøtte for at prise kongen for de store landboreformer. Frihedsstøtten, nu foran hovedbanegården, bærer en indskrift, som talte om, »at den frie bonde kan vorde kiek og oplyst, flittig og god, hæderlig borger, lykkelig.« Klart nok var dette endnu kun en fremtidsvision, ikke en eksisterende realitet. De lag, der bar den danske identitet, udviklede ikke nogen politiske krav, undtagen dette, at de ønskede en passende andel af statsemployerne. De brød sig ikke om at blive styret af aristokrater og navnlig ikke af udenlandske aristokrater. Denne kritik søgte enevælden tidligt at opfange gennem indfødsretsloven af 1776, som dog ikke hindrede tysktalende holstenere eller slesvigere i at bestride de højeste embeder i staten, og som i øvrigt også gav kongen mulighed for at dispensere fra loven.

Meget mere interessant var for disse identitetsbærende lag spørgsmålet, hvorvidt den nordiske mytologi var lige så anvendelig for kunstnere og digtere som den græsk/romerske, eller at understrege danske kulturelle opgaver. Den forskel, som eksisterer mellem en dansk identitet før og omkring på den ene side 1800 og den senere politiske nationalisme på den anden side er meget iøjnefaldende: identitetsfølelsen, eller snarest identitetsideologien, har ikke nogen forestilling om et politisk aktivt folk. Dansk identitet havde ikke noget særligt program for at integrere forskellige etnisk identiske dele af befolkningen til et folk. Militærtjenesten f.eks. faldt indtil 1849 udelukkende på landbefolkningen, og dens indførelse i byerne vakte voldsom modstand. Dansk identitet var en følelse begrænset til små lag af bybefolkningen.

Efter tabet af Norge i 1814 og indtil 1864 bestod den multi-etniske danske helstat af Danmark og af hertugdømmerne Slesvig, Holsten og Lauenburg. I denne lemlæstede stat opstod i det 19. århundredes første årtier en dansk poesi og litteratur, som overskred den patriotiske ramme. Dens ideindhold lignede på en måde nationalismen, men viste ikke denne ideologis politiske krav. Folket er for disse digtere mere end blot deres publikum, men enevælden hersker endnu så uanfægtet, at folket ikke kan optræde som selvstændig politisk faktor. Kun på eet punkt kan folket allerede nu gøre sig gældende. Det kan så at sige reagere moralsk, det kan lade sig genopvække til de gamle danske dyder, som engang har båret dansk storhed, eller det kan forblive dorsk og dvask med den sørgelige nutid til følge. Digternes bevægelse før 1830 kan passende kaldes litterær nationalisme.

En politisk dansk nationalisme udvikles først efter 1830. Dens opståen er på den ene side knyttet sammen med den nationale konflikt i hertugdømmerne og på den anden side med den liberale bevægelses krav om en andel i statens styre, men i modsætning til nationalismen havde liberalismen ikke nogen forbindelse med den romantiske bevægelse. Den var snarere et barn af oplysningstiden. Ligesom dens forgænger, den danske særfølelse i anden halvdel af det 18. århundrede var også den politiske danske nationalisme kendetegnet af anti-tyske følelser. Disse følelser var derimod ikke vigtige for den yngre Grundtvig og hans samtidige. Ulig den danske identitet og ulig den litterære nationalisme krævede den politiske nationalisme i 1830'erne og 1840'erne dansk forvaltning og danske domstole for danske bønder, modersmålets genindsættelse i dets gamle rettigheder, dansk territorium for Danmark. Følgerne af denne og af den tilsvarende tyske nationalisme førte i forbindelse med Preussens stormagtspolitik til krigene i årene 1848-50 og 1864 og dermed til opløsningen af det danske monarki. Derefter forsvandt resterne af helstatspatriotismen meget hurtigt, ligesom også den stærke tyske kulturindflydelse i Danmark. Vesteuropa og specielt Storbritannien vandt til gengæld frem i det forrige århundredes sidste årtier med Storbritannien som langt den vægtigste handelspartner.

I det 19. århundredes første årtier, i tiden mellem en stedse mere udbygget identitetsfølelse i byeliten i anden halvdel af det 18.årh. og begyndelsen af den politiske massenationalisme i 1830'erne repræsenterede Grundtvig og andre digtere en prænational tankeverden uden politiske eller territoriale krav. I særdeleshed N.F.S. Grundtvig er interessant. Han er så afgjort den lærdeste og mest originale af disse poeter og forfattere, og set fra eftertidens synspunkt har han den praktiske vane bestandigt at skrive om sin udvikling i dagbøger og i en enorm produktion. I et brev fra 1824 til Bernhard Severin Ingemann (1789-1862) om digtet *Nyaars-Morgen* (1824) er Grundtvig helt på det rene med, at det kan være vanskeligt at forstå hans visioner i dette digt. Grundtvig siger selv: »jeg ser en vidunderlig Sammenhæng i det hele, men i det meste skimter jeg den kun dunkelt, og mine Læsere skimte tit kun dunkelt, hvad der staar klart for mig, og se da kun idel Mørke, hvor jeg skimter dunkelt.« Han er også klar over vanskeligheden ved at »bruge det eneste Billede, hvori jeg kan fremstille Synet med nogen Klarhed, nemlig mig selv« - men *Nyaars-Morgen* kan med føje opfattes som en bebudelse af en ny »dag«, både i kristelig og i national betydning, eller som Ingemann udtrykte det »om Danmarks Genfødselse og om en ny Dag og et nyt velsignet Aar i Guds Rige her paa Jorden.«

Ikke før 1832 er Grundtvigs åndelige univers fuldt udfoldet, og først da udvikler han de ideer, som resulterer i folkehøjskolen, og som fik afgørende betydning for dele af den danske bondestands frigørelse både fra almuekulturen og fra fristelsen til at tilegne sig en populær efterligning af bykulturen. Men i de formative ungdomsår - Grundtvig blev født 1783 - var han stærkt påvirket af den tyske romantik. Denne påvirkning fremgår såvel af hans dagbøger som af hans produktion, af hans levende interesse i nordisk mytologi og af den store vægt, som han tillægger de nordiske lande i verdenshistorien. Påvirkningen er også tydelig i hans sproglige udvikling. Hans vrede *Maskeradballet i Dannemark 1808. Et Syn. Hver ægte Nordbo, Hver Dannekvinde, broderlig tilegnet* var skrevet i en begejstret litterær stil. Den første udgave af hans *Nordens Mytologi* (1808) bar den betegnende undertitel og adressatbetegnelse »Udsigt over Eddalæren for dannede Mænd, der ei selv ere Mytologer«. Men da han omkring 1820 oversatte Saxos *Gesta Danorum*, gengav

han denne middelaldermunks elegante og raffinerede senantikke latin i en prosa, som bevidst var påvirket af fortællekunsten blandt sydsjællandske bønder. Også hans genopdagelse af bonden som den sande bærer og vogter af folkepræget er klart påvirket af Herders tanker i 1770'erne, og af romantikken, og i digtet *Nyaars-Morgen* understreger Grundtvig:

»Hvo Folket vil træffe
Tilbunds under Øe,
Med Folket maa bjæffe,
Om ei det kan gjøe!
Hvo for det vil sjunge,
Maa laane dets Tunge,
Og lære at aande paa den!«

Grundtvig er bedst kendt uden for Danmark som skaber af folkehøjskolen. I Danmark ved vi, at han ydede langt mere end dette. Han påvirkede dybt forskellige områder af kulturlivet. Han var teolog, i perioder af sit lange liv præst, men var mere vigtig som historiker, som filosof, som filolog og som poet. I en fremrykket alder blev han tilmed også politiker.

Som digter skrev han omtrent 1.500 salmer. Han havde en vidunderlig evne til at udtrykke indviklede religiøse erfaringer i jævne metaforer, hentet fra hverdagen. Han formåede at gyde nyt liv i gamle halvtglemte ord og fraser, som kun levede i dialekter. Han gjorde dette i sine oversættelser, først og fremmest af Saxos *Gesta Danorum*, men også i sin digtning. På denne måde har Grundtvig trods samtidens næserynken bidraget til udviklingen af det danske sprog. Han gjorde det mere nordisk, han berigede det, og idet han undgik abstraktioner, nærmede han det til det talte sprog og genopladede det med realitet. Det var ikke mindre end en bedrift set på baggrund af tidens ofte snørklede latin- og tyskpåvirkede prosa. Da hans salmer blev brugt ofte, blev deres virkning gentaget igen og igen.

Han producerede også verdslig poesi. Diget »*Danmarks Trøst*« fra 1820 beskriver - naturligvis i normative udtryk - den danske identitet, indbefattet de berømte vers »og da har i Rigdom vi drevet det

vidt, naar faa har for meget og færre for lidt.« Det vidunderlige digt om modersmålet fra hans pjece om »Skolen for Livet og Akademiet i Soer« (1838) fastslår:

»Modersmaal er det Rosenbaand
Som Store og Smaa omslynger,
I det lever kun Fædres Aand,
Og deri kun Hjertet gynger.«

Hans og andres lovprisning af og kærlighed til modersmålet havde naturligvis en effekt på folk, som var blevet opdraget til at beundre uddannede personer, som var i stand til at tale udenlandske sprog, men den styrkede også de menneskers selvfølelse, som kun talte modersmålet. I vor forbindelse er det relevant, at Grundtvig og enkelte andre digtere skabte en national poesi, inspireret af dansk historie og den norrøne litteratur. Den tidligste i denne gruppe var den meget unge Adam Oehlenschläger (1779-1850), som fornyede dansk poesi efter 1801. Han skrev også et antal skuespil med emner fra den norrøne historie. Ved siden af Grundtvig var det især B.S. Ingemann, der som romanforfatter bidrog til udbredelsen af den litterære danske nationalisme. Hans skildringer af Danmarks middelalderlige storhed i Valdemarernes tid i det 12. og 13. årh. var faktisk hans tids bestsellere. Disse romaner blev ikke kun læst af det litterære publikum, også jævne folk efterspurgte dem. De fortæller om en storartet tid, præget af tapperhed, dyd og fromhed, og de gør det med den hensigt at bidrage til en genfødsel af folkets storhed. Ingemann mener, at vore forfædres op- og nedgangstider kan lære os noget om, hvordan vi skal opføre os i vor egen tid. Især viser de os, hvad der sker, når fromhed, dyd og tapperhed forlader riget.

Oehlenschläger, Ingemann og Grundtvig afviste rationalismen som overfladisk. De var påvirkede af den tyske romantik. Da Nelson i 1801 angreb København, deltog Grundtvig og hans studiekammerater i byens forsvar, ganske vist mestendels i rollen som tilkuere. De dramatiske timer udløste dog endnu ikke nogen nationale følelser hos ham. Det gjorde heller ikke de forelæsninger, som hans norsk-/dansk/tyske fætter Henrik Steffens (1773-1845) holdt på Eler's Kollegium, selv om Grundtvig var til stede blandt tilhørerne. Stef-

fens var en af den nye romantiks vigtigste budbringere i Skandinavien. Han kom direkte fra Jena, det ene af den tyske romantiks hovedcentre. Mødet med Steffens hjalp som bekendt Oehlenschläger til at sprænge de æstetiske formkrav, som hidtil havde snæret ham og til at udfolde sine kunstneriske anlæg. Grundtvig derimod, dybt foranket i bibelske begreber og i en omfattende historisk læsning siden barndommen, modstod budskabet i adskillige år. Først i 1805, da en ulykkelig kærlighed rystede hans sind, åbnede Grundtvig sig for romantikken. Nu læste han eller genlæste Steffens, Fichte, Schiller, Goethe, brødrene Schlegel, Shakespeare (i tysk oversættelse), Tieck, Novalis og Herder. I næsten fem år var Grundtvig fascineret af romantikken. Så afsvor han den, især den romantiske naturfilosofi. Romantiske træk findes dog også i hans senere skrifter, først og fremmest i hans historieopfattelse og i den tanke, at et folks ånd bedst er bevaret blandt bønder. Som nævnt delte han denne opfattelse med den yngre Herder. Grundtvigs Herder-reception er af speciel interesse. Det var en original reception, som undgik den normale idealistiske fortolkning af Herder gennem Fichte. Herder førte til sidst Grundtvig tilbage til Luther og til en gammeldags kristendom.

Grundtvigs indflydelse på dansk nationalisme rakte videre end til det bidrag, som han ydede til udbygningen af den danske identitet, som er skildret foroven. Den danske absolutisme var ikke despotisk, men politiske affærer kunne ikke diskuteres, og det var ikke tilladt at kritisere hverken kongen eller hans regering. Nationalisme animerer identitetsstrukturen, idet den politiserer den. Denne specielle besjæling kunne ikke forekomme i et roligt og tilfreds samfund, behersket af den enevældige konge. Dertil kom at Grundtvig faktisk var en varm beundrer af kongedømmet. Hans vej til demokratiet var meget lang. I al den tid, da enevælden rådede i Danmark, holdt Grundtvig på enevælden, selv om han i 1830'erne under indtryk af stænderforfatningens indførelse udviklede en model, som forestillede sig et samarbejde mellem 'kongens hånd og folkets stemme'. Grundtvig hverken kunne eller ville bevæge folket politisk, men han kunne og ville bevæge dets moralitet og fromhed. Uden en genfødsel af et stærkt trosliv ville landet aldrig komme på fode. Under indflydelse af romantikken og chokeret af det britiske angreb på København og

af flådens bortførelse i september/oktober 1807 skrev Grundtvig sit *Maskeradeballet i Danmark*. Dette lille læsedrama var hans bidrag til en offentlig diskussion om det passende i at arrangere maskeballer og andre fornøjelser, når landet burde bære sorg. I *Maskeradeballet* hudfletter han sin fornøjelsessyge samtid. Meget melodramatisk optræder en døende olding, som personificerer Danmark. Han kalder de danske mænd og kvinder til at vågne og til at erindre deres historie, til at bede i kirkerne og til at hævne det britiske overfald. Litterært er Grundtvigs lille drama ikke af større værdi, men hans påkaldelse af folket som en reel faktor i historien er et tidligt tegn på, at patriotismen, som binder forskellige regioner til kongen og til andre symboler på staten, nu er ved at gå over til nationalismen og dens bestanddele: folk, sprog, fælles historie, fælles kultur, fælles handlen.

I de følgende årtier blev denne beskedne begyndelse meget forøget, men som en rigtig nationalist ville allerede Grundtvig appellere til alle folk, til folket som helhed. Han kunne ikke nøjes med et lille lag af bybefolkningen. Hans gejstlige baggrund satte Grundtvig i stand til en højst interessant gerning. Jesus Christ angik jo enhver. Grundtvigs mål, at genoplive forfædrenes stærke tro og deres store gerninger, gav hans litterære nationalisme en missionerende funktion, som ikke fandtes i ældre former af dansk patriotisme. Grundtvig, som hans samtidige, måtte nødvendigvis være upolitisk. Det envældige regime tålte ikke en offentlig kritik. Men naturligvis var en missionerende aktivitet, som havde til formål at styrke den kristne tro, ikke uvelkommen. Derfor kunne Grundtvig virke som et bindeled mellem den selvtilstrækkelige patriotiske ideologi i det 18. århundrede og den moderne nationalisme, som er ivrig efter at bringe sine følelser og ideer ud for at mobilisere masserne omkring den nationale sag, hvad den så end består af. Naturligvis måtte Grundtvigs første forsøg slå fejl. Danmarks befolkning var i første halvdel af det 19. århundrede delt op i to kulturer. En højkultur i bybefolkningens øvre lag og en almuekultur blandt bønder og almindelige folk. Der måtte endnu gå nogle årtier, før almuens følte nødvendigheden af en ideologi, der kunne integrere dem i samfundet og som kunne underbygge dens voksende selvtilid. Så blev Grundtvigs tanker virkelighed for mange, især hans ideer om en

skole, som kunne hjælpe almindelige folk til at blive statsborgere.
Men det er en anden historie og det var også andre tanker.